

Dr. sc. Ante MALETIĆ

O DJELU I IZDANJIMA MARKA ANTUNA DE DOMINISA

UDK: 262.12 Dominis, M. de
Rukopis primljen: 7. 12. 2010.
Prihvaćen za tisak: 20. 12. 2010.
Priopćenje na znanstvenom skupu
Conference paper

Dr. sc. Ante Maletić, nakladnik
HR – 21000 Split
A. B. Šimića 9/a

U članku je govor o djelu Marka Antuna De Dominisa kojega je autor kao nakladnik i pisac odlučio u Hrvatskoj na nov način uvesti u što širi čitateljski krug, tiskajući na hrvatskome jeziku što više De Dominisovih radova. Objavio je i knjigu svojih pogleda na život i djelo te u svjetskim razmjerima znamenite ličnosti. Uz to, autor je glavni inicijator i jedan od organizatora najvećega znanstveno-stručnoga skupa u povijesti o De Dominisu (Rab, 1.-3. listopada 2010.).

Ključne riječi: *M. A. de Dominis; De Dominisova djela objavljena na hrvatskom jeziku*

Od prvoga susreta s djelom Marka Antuna de Dominisa, od spoznaje veličine njegova genija i dubine tragične sudbine, mislim sam vezan za ovu rijetko zanimljivu ličnost.

Prvo sam uočio dubinu zaborava u koju su utonuli on i njegovo djelo. U svijesti ljudi gotovo da ga nema. Preko 90% obrazovanih ljudi u Hrvatskoj nije ni čulo za Dominisa, a ni izvan Hrvatske ne stoji bolje. Ivan Supek piše: *I katolici i protestanti i ateisti složili su se s time da ga istrgnu iz pamćenja, kako je i glasila osuda rimske inkvizicije godine 1624. I danas jedva da ikome nešto znači, i ovdje i u svijetu.*

Ponukan ovim stanjem, odlučio sam svo svoje slobodno vrijeme posvetiti popularizaciji Dominisa i njegova djela, kako bi ga se izvuklo iz zaborava, kako bi se ublažili efekti žalosne i nepravedne osude na vječno prokletstvo, zaborav i lomaču, koja je 21. prosinca 1624. godine na *Campo dei fiori* u Rimu sažgala Dominisovo tijelo, njegovu pisanu ostavštinu i sliku.

Da se Marku Antunu de Dominisu vrati dostojanstvo, treba ga najprije temeljito pročitati, i proučiti. Poslije ovakvog bi se postupka, siguran sam, Dominis pokazao u punom sjaju. Nije moguće da ličnost s tako humanim i jasnim mislima i porukama može biti u bilo kakvoj vezi sa svojstvima koje mu falsifikatori kroz stoljeća pripisuju. Poslije temeljite analize njegova djela, stajao bi, siguran sam, uz bok najvećim humanistima.

Uz ime Marka Antuna de Dominisa vezana je poduža bibliografija, održavani su međunarodni znanstveni skupovi, obranjeno je više doktorskih dizertacija, objavljene su rasprave uglednih europskih znanstvenika. Ivan Supek je napisao roman i dramu *Heretik*, o Dominisu su pisane pjesme, njegov lik ima važne uloge u još nekoliko književnih djela. Uprkos svemu tome, sintagma – *zaboravljeni genij* ipak stoji. Šire spoznaje o Markantunovoj ulozi u povijesti fizike i teologije gotovo da i nema; ne spominje se ni u školskim udžbenicima. To stanje duha može biti normalno za ljude koji su izvan struka kojima se bavio Dominis, ali nije prihvatljivo da ga baš nitko do danas ne spominje na stručnim ili populističkim skupovima gdje je tema ekumenizam, a on je na ideji ekumenizma i jedinstva Kršćanstva doslovno izgorio. Nisam vidio ni jednu povijest Kršćanskih crkava koja ga spominje, polako ispada i iz enciklopedija, a nema ga ni u zadnjoj *Britanici*. Čak ni znameniti teolozi, kojima je ekumenizam temeljni znanstveni interes, ne spominju Dominisa, malo znaju o njemu. To je posljedica i činjenice da je djelo *De republica ecclesiastica libri X* teško dostupno, sačuvano je u malom broju primjeraka.

Na temelju navedenih spoznaja odlučio sam objaviti de Dominisov opus na hrvatskom, a većim dijelom na latinskom i engleskom jeziku. Knjigom *Retrattationes ...* završili smo tiskanje opusa dijelom na hrvatskom, a dijelom na latinskom jeziku. Sada razmišljamo o tiskanju *Republice ...* na engleskom jeziku. Tako bi se cijelo de Dominisovo djelo napokon moglo pročitati diljem svijeta.

De Dominisov opus kojega smo objavili u 11 knjiga, radi preglednosti podijelili smo u tri dijela i donosimo njihov sadržaj:

– **Radovi iz fizike** koji sadrže dva rada:

*O zrakama vida i svjetla u optičkim staklima i dugi
Eurip ili o plimi i oseci mora.*

Ova oba rada objavili smo u jednoj knjizi na latinskom i hrvatskom jeziku paralelno, pod naslovom: *Opera physica / Radovi iz fizike*.

– **Manji teološki i polemički radovi**

Pisani su za širi krug čitalaca što je snizilo njihovu znanstvenu razinu. Ove smo radove izdali na hrvatskom jeziku pod naslovom: *Izabrani radovi 1* i *Izabrani radovi 2*. Prva knjiga sadrži slijedeće radove:

Predgovor, Ivan Supek: *Marko Antonije de Dominis – Poruka mira*
Prigovor Mletačke republike
Martellino
Predgovor Crkvenoj državi – Svim Božjim biskupima
Prvi proglas – o razlozima odlaska iz Italije
Crkvena država, izbor iz djela
Pismo de Dominisa aleksandrijskom patrijarhu Ciryly
Propovijed u crkvi za Talijane u Londonu 1617.
Posveta u londonskom izdanju Povijesti Tridentiskog sabora
O miru među religijama – Poslanica
Drugi proglas ili obrazloženje povratka iz Engleske

Druga knjiga sadrži slijedeće radove:

Ivan Golub, pjesma *Castel Sant Angelo*
Predgovor, Josip Turčinović: *Markantun de Dominis iz teološke perspektive*
Pismo Splitsanima
Rimsko papinstvo
Hridi kršćanskog brodoloma
Sorex primus

– **Monumentalno de Dominisovo životno djelo: *De republica ecclesiastica libri X.***

Od svoje rane mladosti bio je opsjednut željom za ponovnim jedinstvom kršćana. To mu je bio povod da temeljito prouči uzroke raskola, da proučava stare oce, stare koncile i Sveto pismo. Spozna je do kojih je došao temelj su njegove *Crkvene države u 10 knjiga*.

Ovo je djelo de Dominis uglavnom napisao u Splitu, a doradivao ga je u Londonu, pa se može reći da ga je pisao cijeli život. Njegov sadržaj de Dominis je zapisao u Prvom proglasu, a ovdje ga prenosimo u cijelosti:

“Nebrojene pak novotarije Rimske kurije i vrlo pogubne zablude – zbog kojih se upropašćuju duše, krši snaga crkvene stege, sprečava širenje i pročišćavanje vjere, unose u crkvu bezbrojne sablazni, remeti građanski mir kršćana, izazivaju među njima ratovi, ruše kraljevstva, dolazi do strašnih razdora među crkvama i niču vrlo

teške nevolje (što sam sve već potpuno tačno utvrdio) – neću pojedinačno navoditi jer sve to u potpunosti pretresam u svome djelu Crkvena država, koje već dugo imam pripremljeno pa ću ga odmah dati u štampu i predati štamparu na kojega se prvoga na ovom putu namjerim kao prikladnoga.

Čitavo to djelo O crkvenoj državi obuhvaća deset knjiga.

U prvoj od njih ispitujem oblik te države i utvrđujem da crkva pod Kristom pripada najsavršenijoj monarhiji, ali da ipak Kristovi službenici na zemlji, potpuno daleko od zemaljske monarhije, prema samoj Kristovoj uputi upravljaju crkvom aristokratski sa stanovitom primjesom demokracije, i na temeiju toga dokazujem da je Petrov primat, odnosno papinska vlast, u velikoj suprotnosti s evanđeljem i Kristovim odredbama.

U drugoj promatram upravljače i službenike crkvene države: tko su oni, kako se svetim apostolima predaje nasljedstvo, kakva je ustanova biskupa i kako se oni razlikuju od svećenika, koji su niži službenici i kakvo je značenje svetog reda u toj državi.

U trećoj izlažem hijerarhiju između biskupa i upravljača te države pa dokazujem da po božanskom pravu nema među biskupima nikakve nadmoćnosti ni potčinjavanja, nego da se jedino po crkvenom pravu među biskupima razlikuju stupnjevi pojedinih sjedišta. Nadovezujući na to, raspravljam o izboru, potvrdi, posveti i zaređenju biskupa, o pravima metropolita, primasa, patrijarha itd.

U četvrtoj pretresam privilegije Rimske crkve i pokazujem da ona ni za sebe, ni za svog biskupa, ni za svoj kler nije od Krista dobila nikakvu prednost pred ostalima, već ako je kakvu prednost imala ili je ima, da ju je dobila ljudskom pomoći.

U petoj se prihvaćam istraživanja svojstvene vlasti crkve i dokazujem da je ta vlast čisto duhovna, pa potpuno odričem crkvi svaku jurisdikciju. Nakon toga raspravljam o snazi i djelovanju sakramenata, isto tako i o crkvenim kaznama.

U šestoj uspoređujem laičku vlast sa crkvenom da bi se jasno pokazala razlika između crkvene i svjetovne države i dokazujem da svjetovni kršćanski vladari imaju veliku vlast u crkvi, a da crkva nema nikakve vlasti u svjetovnim pitanjima, pogotovu prema kraljevima. Nadalje govorim o svjetovnom kraljevstvu Kristovu, o podrijetlu i dometu laičke vlasti, o imunitetu crkava i crkvenih ljudi, o investiturama, o sicilskoj monarhiji i sličnim pitanjima.

U sedmoj razmatram unutrašnju upravu crkvene države preko vjere i istražujem pravo pravilo vjere, pa tako raspravljam o riječi Božjoj, o autoritetu crkve i pape prema njoj, o koncilima, o herezi, o raskolu i sličnom.

U osmoj promatram vanjsku upravu crkve preko zakona, kanona i sudova. Zatim raspravljam o obaveznosti kanona, o oprostima, o propisima za postove i molitve i sličnom.

U devetoj pristupam svjetovnim crkvenim dobrima i opširno objašnjavam kakvo mora biti izdržavanje crkvenih službenika, odakle se ono dobiva i kako se upravlja crkvenim dobrima. Zatim raspravljam o desetinama, o beneficijama, o vlasti nad crkvenim dobrima, o upotrebi i zloupotrebi crkvenih prihoda, o penzijama i nadarbinarna i o kleričkim oporukama.

U desetoj i posljednjoj knjizi prihvaćam se tumačenja crkvene slobode da bismo vidjeli kako je ta država slobodna. U vezi s time raspravljam o privilegijama i o privilegiranim, o izuzimanju i o izuzetima, o redovničkoj potčinjenosti i sličnim pitanjima.

To je bio plod mojih studija. Dok sam naime u spomenutim prilikama već otvorenih očiju željno čitao svetu bibliju, pravovjerne oce, presvete kanone i knjige koncila, raspaljen žarom da objasnim istinu i sebi samome i drugima, nisam mogao a da ne zapišem ono što sam spoznao. I tako je to moje mnogostruko pisanje stvorilo djelo kojemu navodim sadržaj. Na taj sam dakle način vidio i potpuno sagledao da mi u našim crkvama, bilo da se osvrneš na učenje bilo na stegu, vrlo mnogo zastranjujemo s pravog puta.”

Nažalost, knjige VIII. i X. nisu nikada tiskane a rukopis je izgubljen. Neki znanstvenici izlaze s tezom da ih Dominis nije ni napisao, ali u to je teško povjerovati. Tako akademik Darko Novaković misli da su ipak napisane. To nam stvara obvezu da se potrudimo utvrditi što je s tim rukopisima.

U našem izdanju *Republike ...* izdvojena je knjiga *Ostensio errorum ...* koja je u prvom izdanju tiskana kao dodatak knjizi VI., a nema veze s *Republikom ...* već brani Anglikansku crkvu od Francisca Suareza, koji je u jednoj knjizi tvrdio da je Anglikanska crkva heretička sekta .

Nadalje, našoj posljednjoj knjizi *Retractationes ...* ovo je prvo objavljivanje. Taj je rad nastao po naredbi pape Urbana VIII. Dominis je trebao ponovno razmotriti svih deset knjiga *Republike ...* i odreći se zabluda. Međutim, papa je bio nestrpljiv. Nakon što je “ponovno razmotrio” devet poglavlja samo prve knjige odveden je u tvrđavu svetog Anđela iz koje se nije živ vratio.

Platon je napisao *Državu*, a šest stoljeća poslije Aurelije Augustin je napisao *Božju državu*, i tako Platonovu državu presvukao u kršćansko ruho. Dvanaest stoljeća poslije Augustina, Dominis piše *Crkvenu državu* kojom pokušava rastrganu i zalutalu Crkvu vratiti na put koji je trasirao njen utemeljitelj. Platona, Augustina i Dominisa doživljam kao kontinuitet. Oni su na jednoj crti, oni ustvari čine važni putokaz.

Ono što ovo djelo izdvaja u crkvenoj literaturi je to što jedino ono analizira cjelokupni život, obrede i poslanje crkve s ciljem da nađe put k starom jedinstvu. Tamo gdje se pojedine kršćanske crkve razlikuju, predlaže rješenja koja bi bila prihvatljiva za sve i tako trasira put jedinstvu. Neovisno o tome što su kroz mi-

nula stoljeća oživotvorene mnoge Dominisove ideje, što se pokazao kao *Prorok*, rekao bih da se *Crkvena država* može uzeti kao udžbenik ekumenizma.

Najveći broj radova objavljenih na temu *Marko Antun de Dominis* odnosi se na njegovu ličnost, ali nema cjelovite ocjene njegova rada. Vrijeme je da se suzbije ignoriranje Dominisova djela i da mu se prizna pionirski pothvat na kršćenju zamršenih putova prema ponovnom jedinstvu Kršćanske crkve, da mu se pređe preko jedinog grijeha: britkog jezika i žestoke kritike papinstva. Britkost jezika i nije neki grijeh, već je pitanje stila i karaktera osobe, a kritika papinstva može se razumjeti, ako se zna veličinu moći koju su imali pape. Nažalost, mnoge pape nije resila velika humanost.

Napokon treba reći nekoliko riječi o knjizi *Skica za portret Marka Antuna de Dominisa*, koju sam priredio kao izdavač i suurednik de Dominisova opusa. Ova je knjiga nastala u želji da se popuni praznina u literaturi koja je vezana za de Dominisa. Naime, u Hrvatskoj nemam popularnog teksta koji bi široj čitalačkoj populaciju omogućio kompletniji uvid u lik i djelo Marka Antuna de Dominisa. Knjiga je dobro primljena što potvrđuje podatak da joj je 2009. dodijeljena *Godišnja nagrada Slobodne Dalmacije za znanstveni rad*.

Ovom knjigom želimo, nadalje, započeti približavanje Dominisa ljudima koji nisu imali priliku dovoljno saznati o njemu a vole imati jasne spoznaje o našim genijima koji su nastojali napraviti svijet boljim.

Skica za portret Marka Antuna de Dominisa, ima namjeru ukazati na pretjerani nesklad između plemenitosti de Dominisova djela i njegove sudbine. Svojim je djelom zagovarao mir i jedinstvo konfesija raskomadane Kršćanske crkve, upravo u vrijeme kada su one na kontinentu među sobom bespoštedno ratovale, u vrijeme kada su i obični ljudi na zaraćenim stranama polarizirani. *Opasno je naći se između zaraćenih strana*, kaže Dominis.

Želimo da se objektivno i temeljito istraže posljednje tri-četiri godine njegova života, kada je iz ne baš jasnih razloga u Londonu polako gubio tlo pod nogama i kada mu je u ime pape Grgura XV., ako se vrati, zagarantiran oprost od bilo kakvog progona. U Rimu je ipak uhapšen i suđen nakon što se odrekao svih *zabluda*, jer je navodno *rodbini i prijateljima govorio da vjeruje u jedinstvo Kršćanske crkve*.

Napomena: Ovaj tekst dr. sc. Ante Maletića pročitan je na skupu u povodu 450. obljetnice rođenja Marka Antuna De Dominisa, održanome 19. studenoga 2010. godine u Rijeci. Zbog zdravstvenih razloga nije mogao osobno sudjelovati na skupu, ali su njegova izdanja De Dominisovih djela bila izložena i na svečani način poklonjena knjižnici Katoličko bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Teologija u Rijeci.

RIASSUNTO

SULL'OPERA DI MARCO ANTONIO DE DOMINIS

Dott. di ricerca Ante MALETIĆ

L'articolo tratta l'opera di Marco Antonio de Dominis. L'autore del articolo, essendo sia l'editore che lo scrittore, ha deciso di introdurre de Dominis in una nuova maniera in Croazia. L'ha presentato al grande circolo dei lettori stampando in lingua croata il massimo possibile delle opere di De Dominis. Ha pubblicato il libro delle proprie riflessioni sulla vita e l'opera di questo personaggio di fama mondiale. Tra l'altro, l'autore è l'iniziatore principale e uno dei organizzatori della più grande conferenza scientifico-specializzata su De Dominis (Arbe, dal 1 al 3 ottobre 2010).

Parole chiave: De Dominis; le sue opere pubblicate in lingua croata

SUMMARY

ON THE WORKS OF M. A. DE DOMINIS AND THEIR PUBLICATIONS

Ante MALETIĆ, PhD

The article deals with works of Marko Antun de Dominis and their publications. In his capacity as a publisher and writer, the author of the article has decided to translate a series of works by Dominis into Croatian and publish them in order to make them available to wider readership. He has also published a book – the first of the kind in Croatia – comprising his own views on the life and work of this world-wide famous personality. Moreover, the author initiated and co-organized the largest scholarly conference on Dominis ever, which was held from 1st to 3rd Oct 2010 on the island of Rab where Dominis was born, on the occasion of the 450 anniversary of his birth. The conference was organized under the auspices of the president of the Republic of Croatia Ivo Josipović.

Key words: De Dominis; works, translations into the Croatian language

